

אור מאיר על התורה

2	שמות נו	איסור הוצאת זרע לבטלה נתקנת דווקא בשובבי"ם. שם אהי"ה.	שובבים א
4	וארא נו	ושמי הוי"ה לא נודעתי להם	וארא
8	בא נה	כבוד לב פרעה והמטה	בא
12			מלואים

אור מאיר על התורה

שובבי"ם

השבועות של ששת הפרשיות הראשונות של ספר שמות נקראים השבועות של שובבי"ם על שם הראשי תיבות של הפרשיות עד משפטים. חז"ל מגלים שבשבועות אלה זהו זמן מסוגל לשוב כמש"כ בירמיה (ג כב) שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם, היינו שהמושג של שובבים מדבר עלינו, שאנחנו צריכים לשוב! פירוש המילה שובבים הוא בדרך כלל מרד כמש"כ (ישעיה נז יז) וילך שובב בדרך לבו, ושורש המילה היא כפלות של שב (לכן שובב) שתמיד שב לדרכו הרעה, כמש"כ (משלי כו יא) ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו. אילו היינו אנחנו נקראים שובבי"ם אזי זה היה מובן, שהפרשיות מתקנות אותנו, אבל למה הפרשיות נקראו שובבי"ם? הפרשיות של שובבי"ם שהם הפרשיות של יציאת מצרים מסוגלות לתקן חטאים גדולים, ובפרט חטא של הוצאת שז"ל והיינו בגלל שיש גילוי של הפרשיות האלה, שקוראים אותם בציבור, יש אפשרות תיקון. עם כל זה קשה למה נקראים הפרשיות בשם זה? וצריך להבין גם מה חומרן של חטא זה, ובמה זה נתקן על ידי הפרשיות של יציאת מצרים?

כתוב (בראשית ב ז) וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. פי' רש"י: שתי יצירות, יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים. אבל כבהמה שאינה עומדת לדין, לא נכתב ביצירתה שני יודי"ן.²

האות יו"ד כל פעם הופכת המלה לעתיד. כתוב ברש"י על הפסוק אז ישיר משה (שמות טו א) מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, שעתידים לשיר. ובאותו רש"י כתוב שהאות יו"ד היא על שם המחשבה, בגלל שמה שנמצא במחשבה עכשיו יהיה בעתיד הוה. כשכתוב יו"ד נוספת ביצירת אדם זה מורה שהאדם נוצר בעוד מימד, היינו שהאדם נוצר להיות עכשיו וגם לעתיד, שהוא נמצא עכשיו עם העתיד שלו. אבל אם ח"ו העתיד אינו נמצא בכח, אזי אצל אדם זה אין את היצירה בשתי יודים, אלא כבהמה שכתוב ביצירתה רק י' אחד.

נמצא אם כן, שכל אדם, כל זמן שלא איבד את עתידו, הוא יכול למשוך מהעתיד להוה וליתן לעצמו עתיד חדש, וזה מה שניתן לאדם כדי שיצור לעצמו את העולם הבא, וזה פי' המוסג "בן עולם הבא". את הסגנון "בן עולם הבא" יש להבין כמו בן כרך ובן כפר, שמשמעותו שהוא שייך לשם, אע"פ שהוא נמצא כאן הוא שייך לשמה. כשאדם מאבד את זכות הקיום שלו, אזי נפסק ממנו הכח ליצור עתיד, והעתיד ניתן לו כהוה. מימד העתיד ניתן בפועל באדם בכח ההולדה שלו, וזהו צורת אדם שתעביר אותו מעבר להוה שלו.

מי שלוקח את ה'בכח' הזה והופך אותו, במקום שיהיה עתיד הוא עושהו הוה, הרי שבזה הוא רוצח את העתיד שלו.³ כתוב באר"י וכתבי הזהר שיש חומר מיוחד יותר אפילו מרצח אדם

¹ מנהג ישראל להתענות מ' יום מפרשה שמות עד פ' משפטים, ונתנו סימן שובבי"ם בראשי הפרשיות, ואמנם מ' יום אלו, עיקרי התעניות בהם לא נתקנו רק מפני תיקון קרי, וימים אלו מסוגלים על הקרי יותר מכל השנה, ואמנם תבין במה שכתבתי בסוד ערב רב וסוד הגלות שהיו ישראל במצרים בחומר ובלבנים, ואמרנו שאלו היו סוד טפת קרי של אדה"ר שהוליד בק"ל שנה [עיין עירובין י"ח ע"ב], ונתקנו בגלות מצרים, לכן בזמן הפרשיות האלו יש סגולה לקבל תשובת המתענה בהם על הקרי באותן מ' יום, לכן הם מתחילין מפ' שמות שאז התחיל השעבוד, ומסיים בפ' משפטים לטעם שאמרנו שלא נגמרו לתקן עד כי תקנה עבד עברי, לכן נסמך דין זה למתן תורה, יעו"ש, [עיין שער הפסוקים שמות דף כ"ב] (שער תיקוני עונות - פרק ד).

² עי' תנחומא (תזריע סי' א): אמר רבי יוחנן, כתיב בו באדם הראשון שתי יצירות, שני יודי"ן. שנאמר וייצר ה' אלקים את האדם: יצירה אחת בעולם הזה, ויצירה אחת לעולם הבא. אבל הבהמה והחיה והעוף יצירה אחת כתיב בהן, ביו"ד אחת, דכתיב ויצר ה' אלקים מן האדמה כל חית השדה.

יש להדגיש שהמדרש מחלק בין, יצירה אחת בעולם הזה ויצירה אחת לעולם הבא, ורש"י משתמש עם ל' פעמים. ועוד רש"י מסביר ה' השני לתחיית המתים ולעמידה בדין, אבל המדרש מסביר שהיא מתייחס לעולם הבא. וצ"ע אם רש"י מייחס למעשים שלנו שגורמים את השכר, והמדרש בפשטות מתייחס לשכרו, ולפי זה המימד הנוסף שנמצא בפיסקא הבא אפשר להבינו בב' דרכים.

³ הנה כל קשר רוחני בין משפיע למקבל היא נמשלה לזיווג בין איש לאשתו, ודווקא על ידיהם נוצר יצירות, ואין שום דבר יורד מן השמים מבלי יצירה כאן. וזה טעם ההיתר של בעילת מעוברת ומניקה וזה אינו זרע לבטלה שזה כן מוליד אפילו אם לא בגשמיות אבל ברוחניות כן, כי בכוננתם לטובה מתאחדים המשפיע והמקבל בעליונים, ומולידים יצירות חדשות קדושות. וזה הנפש שאברהם ושרה עשו בחרן, שהם עשו נשמות לגרים, שיחודם הולידה הנשמות הקדושות

אור מאיר על התורה

בחטא הזה של הוצאת זרע לבטלה, והטעם הוא שעל ידי חטא זה הבן אדם רוצח את מימד העתיד שלו, ולכן התשובה על זה קשה במיוחד, שתשובה שייכת רק למי שיש לו את המימד הזה, ולכן עם הרצח של עתיד הוא רוצח גם את האפשרות שלו לשוב.

מה נתחדש ביצי"מ? כתוב (שמות פרק ג): ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר כי א-היה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתם להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהים (ז"א באיזה שם יתגלה כדי לגאל, שצריך לכך גילוי חדש שעוד לא היתה בעולם), ויאמר אלקים אל משה א-היה אשר א-היה ויאמר כה תאמר לבני ישראל א-היה שלחני אליכם. הרשב"ם⁴ מסביר את עצם משמעות השם בא"ת ב"ש⁵ ה' כביכול נתן לנו שמו בגוף ראשון, כאילו שאנחנו מדברים על עצמנו. מה שאנחנו קוראים ביו"ד (י-הוה) קוראים עכשיו באל"ף (א-היה)⁶. השם הזה נתגלה כדי לגאול אותנו ממצרים, וכו' נגאלנו.

הרמב"ן כותב על הפסוק הנ"ל, שה' אמר שלא צריכים לחפש באיזה דרך יגאלם ביצי"מ, כי אהיה עמהם בכל צרתם, יקראוני ואענם. משה אמר דיים לצערם בשעתם, ז"א שלא צריכים להגיד להם כבר עכשיו על כל צרה וצרה, ולכן ה' אמר שוב שיאמר רק א-היה פעם אחת ולא א-היה אשר א-היה. באמת ויציב מונים את כל המידות שבהן ה' גאל אותנו ממצרים, רם ונישא גדול ונורא משפיל גאים ומגביה שפלים מוציא אסירים ופודה ענווים ועוזר דלים ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו. היכן נתגלה ביציאת מצרים במיוחד שה' עונה לעמו בכל עת? זה נתגלה באותו שם של א-היה. הפירוש של השם הזה הוא, גילוי של מתן מציאות במימד של העתיד, וזה פירוש של אהיה, שה' נתן לנו מציאות של עתיד, וזה עונה לעמו בעת שועם אליו, ז"א בכל עת שועם אליו. בגלל זה כל הגאולות נמצאות ביצי"מ, אפילו הגאולה שאנחנו מצפים לה בכל יום, כמש"כ בקדושת כתר, הן גאלתי אתכם אחרית כראשית.

יציאת מצרים נקראת הלידה של כלל ישראל, כמו שכתוב (יחזקאל טז ד) ומולדותיך ביום הולדת אותך. כשהיינו באותו שעבוד, ניתן למשה רבינו המפתח ליצור עתיד חדש, במקום שבפשוטות הוא איננו קיים. בדרך הטבע לא היה אפשר לצאת ממצרים, וכתוב בגמרא שמעולם לא ברח עבד ממצרים. יצי"מ היתה על כן פתיחה של דבר שנראה אבוד, כמש"כ הרמב"ם (עבודה זרה פ"א הי"ז) וכמעט קט היה, והעיקר ששתל אברהם נעקר, וכאן נתנה לנו התחלה חדשה. הבעל הטורים אומר רמז נפלא, שהשם א-היה במספרו כ"א וזה מספר של הראשי תיבות של האבות, ושל ההתחלות של חמשה חומשי תורה (בראשית ואלה ויקרא וידבר אלה), ז"א שבשם זה מונחות כל ההתחלות, כמו שהתחלה של התורה היא התחלת של מציאות וכן ההתחלה של אברהם יצחק ויעקב היא תחילת מציאות, כך השם הזה הוא תחילת מציאות, ומכאן מתחיל מימד חדש. כשאדם מקבל אפשרות להיוולד כולו מחדש הוא נושא בתוך עצמו את המימד של העתיד לא בכח ההולדה אלא בכח עצמו. כשאדם יכול להוליד את עצמו, זה לא בכח הולדה רגיל, וזה מה שקרה ביציאת מצרים. יציאת מצרים היא הדרך היחידה שדרכה אפשר להיוולד מחדש, וכל דרך אחרת מובילה רק לאבדון. בפרשיות שובבי"ם ניתן לנו הכח

(פרד"ס שער לא פ"ט). אם כן רואים בזרע שהאדם משפיע אל מקבל יש יצירת חדשות, נוסף על מה שהאדם עצמו. אם כן רואים שכאן בזרע של האדם טמון כל ההמשך שלו, והנצחיות שלו, גם בגשמיות וגם ברוחניות. אם כן בפגם של שז"ל יש ביטול למימד העתיד של האדם. ועוד יותר, שההנאת תשמיש בא מזה שהאדם מוריד נשמה ממעל למטה, ולכן האדם מרגיש מעין המציאות של מעלה, ואם הוא לוקח העולם הבא שלו לתאותו אז אין לך הפיך רצון ה' יותר מזה (ביאורים ח"א לט ע"ד).

⁴ צפ"ת דפג"ת זה"ף תצמ"ץ פתט"ף דפגמ"י תפא"ף מצמ"ץ מצפ"ץ פמ"ף שידפ"י מפ"ק לי"ף ל"ם י"ץ צפ"ץ כתק"י [הוא קורא עצמו אהיה ואנו קורים אותו יהיה יהו"ה ויו במקום יוד כמו כי מה הוה לאדם]. זהו עיקר עומק פשוטו של מקראות הללו ואין מגלין אותם אלא לצנועים

⁵ וזה קצת קשה, ממה נפשך, אם הוא מגלה, שיגלה את הכל ואם לא, מדוע מגלה בכ"ז את המפתח? אלא מסתמא משום עצם כבוד השם יש חיוב להעלים, כמש"כ בגמרא פסחים (דף נ. ז) זה שמי לעלם.

⁶ ובגלל שזה הופך מפועל לשם, הוא"ו הופך ליו"ד, כמו ש'אם כל ח' נהיה חוה במקום חיה

אור מאיר על התורה

להיוולד מחדש, וזה מתחיל פה ונגמר במתן תורה. הדברי תורה של יציאת מצרים הם הם הדברי תורה של הלידה מחדש.

חכמי האמת מגלים שהשם הזה במילוי (אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה) במספרו מקוה. מילה זו משותפת לענין של מקוה מים וגם לענין של תקוה, וכ"כ במשנה בסוף יומא (דף פה ע"ב) מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. פירוש הפסוק הוא, שבו ית' נמצאת כל תקות ישראל, אבל המשנה מדברת לענין מקוה מים. מה הקשר בין שתי המשמעויות האלה? החינוך במצוה קע"ה מסביר שסוד המקוה הוא שהעולם הזה נברא ביום השלישי כשנקוו המים למקום אחד, וכתוב בר"ה (דף לא ע"א) למה אמרים פרק פ"ב של ספר תהילים ביום שלישי? שביום זה גילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. עד יום שלישי היה רק מים, והעולם היה מציאות של תהו, כמש"כ הרמב"ן שיומיים ראשונים של מעשה בראשית הם היו כנגד אלפיים תהו עד אברהם אבינו. ולכן במקוה צריך אדם לדמות לעצמו שהוא חוזר ליום השני, וכשהוא יוצא משם אז הוא נברא מחדש, ולכן צריך למקוה מים הנמצאים בתוך הקרקע, ולא בתוך כלי, שרק בו נמצא הכח של מעשה בראשית, ולכן אפשר להתחיל יום שלישי מחדש. ויש אחרונים שאומרים שזה מקור להכ"מ בפרק ט"ז מהלכות אבות הטומאות שהיציאה מהמקוה היא המטהרת. בזה מובן סוד החיבור בין תקוה למקוה, שמקוה מים נברא כדי להגיע למצב שלא ישאר מעצמו מאומה אלא רק מה שאפשר שתהיה ממנו תקוה חדשה, ובריאיה חדשה.

בני ישראל נגאלו פעמיים, כמו שכתוב (ברכות דף ד ע"א) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קניית זו ביאה שנייה (בימי עזרא). ביהמ"ק נברא פעמיים, ועכשיו אנחנו מחכים לאחרית שיהיה כראשית. מי שרוצה שהשבועות האלו יהיו לו לתועלת צריך להבין ששורש הגאולות הוא גאולת מצרים, ה'א-היה' הוא היסוד להמקוה שיבא אחר כך. אותה אחרית שתתגלה בפועל במהרה בימנו, נתגלה על ידי עזרא בתקנת טבילה לבעלי קרי, וזה לתת לנו אחרית ותקוה בפועל.

כל מציאותינו היא מחמת שאנחנו יוצאי מצרים. כל מי שרוצה להיוולד מחדש צריך לחבר עצמו ליציאת מצרים. יצי"מ היא המימד העתידי שבלעדיו אנחנו אפס אפסים. כל מי ששם את עצמו שם, הוא נגאל. זה מה שמצרים רצו לעקור מאתנו, שהם רצו לעקור את העתיד ולשים אותנו רק בתוך הוה. כל העצמיות של כלל ישראל זהו רק עתיד. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כולם בני עולם הבא. בן עולם הבא חי בעתיד. עקרו מאתנו את העתיד בגלל שעקרו מאתנו את יציאת מצרים.

הפרשיות קרויות שובבי"ם משום שכאן ניתן הכח לשוב עוד פעם, גם לאלו השובבים, מי ששב אל קיאו, למי שלא יכול לשוב באופן רגיל. כאן ה' הגיש לנו עתיד גם בעת שאנחנו במצב אבוד. כשקוראים את הפרשיות של יציאת מצרים צריכים לדעת שכאן מקומנו.

פרשת וארא

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני יהו"ה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא"ל שד"י ושמי יהו"ה לא נודעתי להם (שמות ו ב-ג). ופירש רש"י, ושמי ה' לא נודעתי להם, לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי יהו"ה נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי, ע"כ⁷. וצריך לבאר שאע"פ שהבטחתו ית' הרי היא כאילו כבר קוימה, בכל זאת כל זמן שהבטחה לא התבצעה בפועל, לא ניתן להגדיר זאת בתואר אמת.

והנה יש הבדל בולט בין גילוי הבורא אל האבות לגילוי שהיה אחרי יציאת מצרים⁸, ניתן לעמוד באופן הברור על מהות ההבדל על פי מה דאיתא בגמרא פסחים (דף קיח ע"א): בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש, אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש (גבריאל הוא מלאך שממונה על האש, לכן הוא יכול לחמם ולצנן את האש), אמר לו הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד. ולפי שהקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה

⁷ צ"ע שלא מצאתי מקור לדבר זה בחז"ל.

⁸ עי' מלואים אות ב.

אור מאיר על התורה

אמר תזכה ותציל שלשה מבני בניו. דרש רבי שמעון השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמו שר הברד לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו רבונו של עולם ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש, אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקדוש ברוך הוא בכך, שאתה שר ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש, אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקדוש ברוך הוא רד.

לאברהם אבינו לא נעשה הנס באופן זה של נס בתוך נס⁹, בגלל שה' נתגלה לאבות בשם של א"ל שד"י תוכן של שם זה הוא שביכולתו לשדד מערכת הטבע, לכן בכח שם זה אפשר לעשות שהאש לא תהיה כביכול אש - שיתבטל כוחה. אבל הפירוש של אקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ הוא שהאש נשארה בטבעה, והאנשים נשארו גם הם בטבעם, ובכל זאת האש לא שרפה אותם, זוהי הנהגה מיוחדת שלמעלה משידוד מערכות הטבע, אלא שליטה על הטבע וביטול כוחה, והנהגה זו נתחדשה ביציאת מצרים. ביציאת מצרים נתחדש שכל קיום חוקי הטבע וכלליו מותנה, שאין הם פועלים אלא כאשר זהו רצון הבורא שיפעלו כך, ולכן אם ה' רוצה שהאש לא תשרוף, היא לא שורפת למרות שהיא חמה ולוהטת, ולא שה' קירר את האש, או שהאנשים שבתוך האש נשתנה טבעם ונעשו מסוגלים לסבול את האש, אלא שרצונו ית' היה שהאש בטבעה התמידי לא תשרוף והיא אכן לא שרפה.

הנהגה מחודשת הזו נראתה לראשונה בניסים של יציאת מצרים. לדוגמא: כתוב (שמות רבה פ"ט סי' י) שבמכת דם אפילו אם מצרי וישראל היו שותים מכוס אחד, למצרי היה דם, וליהודי מים. ואין להבין זאת בהבנה שטחית שהנס הוא שהמים היו נהפכים לדם ברגע שהם נכנסו לפיו של המצרי, אלא הנס הוא שבשביל זה המים היו מים ובשביל זה היו אותם נוזלים ממש דם. ואם נשאל איך יתכן שאותו דבר יהיה דם לאחד ומים לשני. הרי יש לשאול באופן כללי, כיצד תתכן בריאה של מים או בריאה של דם. והתשובה היא שכך גזרה חכמתו ית'. וההסבר הוא שהטבע מוכרח אצלנו בטעות, רק משום שגדלנו בתוך חיי עולם הזה, אבל האמת אומרת שהטבע גם הוא לא מוכרח בכלל, שהרי גם הוא לא נוצר אלא על ידי הקב"ה, וכל תכליתו לקיים רצונו ית', ורצונו הוא שהדברים יתקיימו בטבעם. ולפעמים רצונו הוא לגלות את המערכת היותר גבוהה שלהם, ובהנהגה עליונה זו, אין שום סתירה שמים יהיו גם דם וגם מים באותו שעה¹⁰.

⁹ עי' זהר הובא במלואים אות ג. ועי' בהגר"א בתז"ח לב ע"ג: ויבלע מטה אהרן את מטותם ואמרו נס בתוך נס שאחר שנהפך למטה שאז הוא בסט' דטוב אז ויבלע.

עי' אפיקי ים (סנהדרין צב ע"ב): ת"ר בשעה שהפיל נ"נ וכו' הענין כמ"ש רבינו בפי' לס"ד פ"א דג' אלו חנניה מישאל ועזרי' הם ג' שריגים ג' נופין דג' אבהן חב"ד, וכמ"ש בפ' אחרי מות (ד' נז ע"א) בזוהר זה יאמר לה' אני דא חנניא וזה יקרא בשם יעקב דא מישאל וזה יכתוב ידו וכו' דא עזרי', ואמר שם בהוא מלה דכולא חייכים בה אישזיב לאנון צדיקייא תאנא כולהו דהוו חייכין בה אתוקדו בההוא נורא וכו'. ופי' רבינו שם שהענין כמ"ש בפ' ערבי פסחים (ק"ח ע"א) בשעה שהפיל נ"נ וכו' עמד יורקמי שר הברד וכו' א"ל גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך וכו', והי' הצלתם בסט' דשמאלא באש והוא מבינה, ונ"נ שהשליך אותם לכבשן האש שהי' מתגבר אז סט' דדינא וחשב שבזה יוכל לשלוט על ישראל, והקב"ה עשה נס בתוך נס דבההוא מלה דחייבים בה הציל אותם. והוא שהעיר הקב"ה הארת בינה שבה גנוז בוצד"ק שורש הגבורות, שמשם הוא מיתוק הדינים וביטול הסט"א כמו שיהי' לע"ל באלף השביעי, דאז בינה שלטא לגמרי שלכן יהי' אז תחה"מ כמש"ל באריכות, ואז ואת רוח הטומאה אעביר וכו'. ולכן אז כשהעיר הארת בינה קטיל יתהון שביבין דנורא, ולכן אז הי' ג"כ תחה"מ שהוא תלוי בהארת בינה עילאה ארץ החיים כמ"ש.

¹⁰ עי' גבורות השם - הקדמה שניה: והרי תמצא במכת מצרים שהיה דבר והפכו בענין אחד אמרו רבותינו ז"ל (תנחומא פ' וארא) כשהיה קערה מליאה מים והיה הישראל ומצרי שותים ביחד היה הישראל שותה מים ומצרי דם, נמצא שהיו המים טבעיים לישראל ובלתי טבעיים למצרים. וכן מכת חושך אמרו (שם פ' בא) שהיה חושך למצרים והישראל כאשר היה נכנס למקום החושך הוא היה לו אור, היו שני דברים באויר האור והחושך. כי אין ספק שלא הוכו מצרים בסנוורים שלא יראו האור, שזה אינו, רק החושך היה באויר למצרים ולישראל לא היה חושך, הרי שני הפכים בנושא אחד הוא האויר, וזה מורה יותר על כח ויכולת הפועל שאין צריך לחדש הנס רק למי שצריך לחדש לו הנס ולמי שאין צריך לו הנס נשאר בטבעו, כי למעשה נסים יש שני הפכים בנושא אחד, האחד טבעי והשני בלתי טבעי, ומפני שהמצרים המקבלים ראויים לקבל החושך וישראל האור היה כאן שני הפכים מצד המקבלים, וגם המים יש להם הכנה מה להיותם דם וזה מצד שכל מים יש בהם הרכבה ואינם פשוטים לגמרי, ולפיכך היו המים דם למצרים בדרך נס שלא

אור מאיר על התורה

עד כה דברנו מתופעות חריגות המוגדרות אצלנו בשם 'נס'. אך מצאנו גם מציאות תמידית הנתפסת כנס, והיינו הא דאיתא, (יומא דף כא ע"א¹¹) אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה - והיינו שהארון הרי יש לו מידה מסוימת, והוא נכנס למקום שגם לו גודל מסוים, ואם היו מודדים, היו רואים שהארון תופס מקום, אבל באמת לא היה תופס מקום בכלל. שכן לא יתכן לומר שהארון נתקטן, שאם כן, הוא היה פסול, וכן לא יתכן שהקדשי קדשים נתרחב, שאם כן גם הוא היה פסול, אלא ההבנה במציאות מפליאה זו היא, שהארון למרות גודלו לא היה תופס מקום. הכיזד. בגלל שבמקום זה שולטת מציאות אחרת עם חוקים אחרים. אנו חיים במציאות גשמית מוגבלת הכפופה לחוקים של זמן וגודל, וכן הגבלות טבעיות נוספות זוהי מערכת שאנו גרמנו לה. אבל במקום שנתגלה שם הוי"ה ב"ה, שולטת מערכת אחרת לגמרי בחוקיה, ובארון ברית ששם נמצא שם הוי"ה וכל כינויו ית', מקום מקודש זה, מופקע מלהיות כפוף לכל מערכת הטבע.

כשמדברים על מערכת עליונה זו רגילים לומר שקשה להבין מציאות שבה אין מגבלות של טבע שאנו מכירים. אבל באמת זה לא ביטוי נכון. הביטוי הנכון הוא שקשה לנו להתרגל למערכת זו, שהרי לאמיתו של דבר גם את מערכת המציאות שבה אנחנו נמצאים קשה להבין, אלא שהתרגלנו לזה, ונראה לנו שהחוקים והטבעים האלה הם מוכרחים. אבל באמת גם את מערכת הטבע וגם את מערכת הנס אין אנו מבינים כלל, אלא שלזה התרגלנו ולזה לא. את מערכת הנס הבורא גילה לנו כאמור ביציאת מצרים.

'ושמי ה' לא נודעתי להם', הביאור בזה הוא שהאבות הקדושים השתמשו בשם זה רק עד כמה שהם השיגו משם א"ל שד"י, אבל לא תפסו מציאות האמת כמו שהיא, וזה נתגלה רק ביציאת מצרים. רש"י כותב שהמערכת שנתגלתה לאבות קרויה הבטחה, ומערכת יצ"מ נקראת קיום. עומק הפירוש בזה הוא ששתי הדברים הם אחד. אין כאן שתי מערכות נפרדות, אלא מערכת אחת חיצונית יותר ואחת פנימית יותר, והאבות הקדושים חיו במערכת ההסתר בלבד, ובו הם האמינו אמונה שלמה, וכל הגלויים שנתגלו במערכת הגילוי היה כדי לגלות את הפנים הנסתרות והעמוקות של עצם המציאות. כל מה שה' שידד מערכות הטבע הוא כדי שעל ידי זה נשיג את האמת. וזה מה שכותב הרמב"ן בסוף פרשת בא, שהניסים הגלויים מגלים שכל החיים שלנו אין בהם סדר וטבע בכלל, וכל מי שלא מאמין בזה אין לו חלק בתורת משה. מאז יצ"מ אנחנו חיים במציאות שהתגלתה על ידי אותו שם.

כתוב בגמרא ברכות (דף יב ע"א) אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל שלא אמר אמת ויציא שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו, שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. ורש"י כותב, וברכת אמת ויציא כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם, וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד, עכ"ל. האבות חיו כאשר עוד לא היה הגילוי של יצ"מ, לכן מובן שסוד ענינם הוא בירור הגמור של האמונה, ובגלל שהאבות חיו במערכת הבטחות עוד בטרם קיומם, אך ורק באמונתם בלי גילוי של מדת חסדך, על כן אין זה גילוי של המידה האמיתית, וזה נקרא רק אמונה ולא אמת, שאמת הוא דבר שנתפס אצלנו.

יש להבין מדוע יצ"מ נקרא זמן הקיום, הרי לא היה אז אימות כל ההבטחות שהובטחו לאבות. כגון הא דאיתא ברמב"ם שהובטח לאברהם אבינו שיקבל ארץ עשר העמים, וזה לעולם לא קרה. ואמנם מקצת אמת היה, אך כידוע כלשהו של אמת אינו אמת, אלא זה עדיין בבחינת הבטחתי ולא קיימתי. כנראה שיש בזה עומק מיוחד. כבר בגילוי הראשון ליציאת מצרים בסנה, אנו רואים שהיה בו דרגה מיוחדת דהנה כל פעם שה' נתגלה לנביא, לא מצאנו שהנביא היה חייב להסיר את הנעלים. נשאלת איפא השאלה מדוע בגילוי שהיה בסנה חייב היה משה להוריד

בטבע שקבלו המים צורת דם על ידי ההכנה היא אף על פי שאינה הכנה גמורה היו נעשים לדם שלא בטבע ולישראל היו המים נשאים כדרכם.

¹¹ ע"י אפיקי ים (מגילה דף י ע"ב): ואמר ר' לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה וכו' ידוע כי התחלת המקום והנפרדים הוא מבריאה כסא הכבוד, ואצ"ל שם אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן וכו' ושם אינו בגבול ומדה ח"ו, וכל מה שאנו מדברים במדות וגבולים ושיעורים הכל הוא בסוד השגחה ומדות פעולותיו ית' אשר מצידו ניתן לנו השגחה בהם, אבל בעצמותם אין גבול ושיעור ושם הכל אחד.

אור מאיר על התורה

נעליו. תשובת הדבר היא שהגילוי ההוא היה מעין גילוי שיהיה בקבלת התורה, ואז היה על הר סיני דין אדמת קודש, כקדושה של בית המקדש, כמש"כ ברמב"ן על הפסוק (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, דהיה נחשב כאכילה לפני ה', ומשום שהכבוד שהיה בהר סיני היה בבית המקדש ובמשכן.

בסנה נתגלה השם אהי"ה, בלשון עתיד, ופירושו שה' גילה שהוא יתגלה בעתיד בשם יהו"ה. הרשב"ם מפרש, שבכך הופך שם יהו"ה לגוף ראשון. והיינו שאנו הברואים מתייחסים אליו ית' כן. הרמב"ן כותב שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, והם נאצלים משם יהו"ה. על פי דבריו נראה שמעמד מתן תורה היה מצב של גילוי הפנימי ביותר של שם הוי"ה ב"ה. במתן תורה היה זה בפועל ובסנה נתגלה השם שתוכנו מספר על כך שהשם הוי"ה יתגלה, וגם שם זה הוא אחד משמותיו ית'.

הסנה כלפי סיני הוא כמו שם אהי"ה כלפי שם הוי"ה. כתוב בזהר שתקופת גלות מצרים נקראת מצב של עיבור והמצב של האבות נקרא קטנות, ויצי"מ מצרים קרויה מצב של גדלות - בר מצוה. [מכיון שיצי"מ נקראת גדלות והאבות קטנות, ובצירוף האמור לעיל שהאבות חיו בתקופת הבטחות, ויצי"מ זהו זמן הקיום, אם כן נמצא כל קטנות הוא מהות של הבטחה וגדלות זהו ענין של קיום ההבטחה]. איתא בגמרא יומא (דף סט ע"ב) ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול, מאי גדול במערבא מתנו הכי רב גידל אמר גדול שגדלו בשם המפורש, ורב מתנא אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא והא דרב מתנא מטיא לדרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה (עזרא היה הראש של אנשי כנסת הגדולה). אתא משה אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות. ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה, אמר רבי אלעזר מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא לפיכך לא כיזבו בו. עומק הענין הוא, שלשבח לבורא אפשר רק בשעה שהוא מתנהג במדה ההיא, כשיש קיום ולא רק הבטחה. כתוב בחז"ל שמדת 'נורא' מכוונת כנגד יהו"ה, לכן המקום היחיד בעולם שנתגלה השם, עד שאפשר להזכיר שם השם ככתבו, הוא בית המקדש. ולכן כשגוים מקרקרים במקום ההוא אין מדת נורא נראית בפועל. והיינו כאמור משום שכשמדה נמצאת רק במצב של הבטחה, אי אפשר לשבח אותו על כך, וכשעזרא אמר את זה צריך לומר שהבין שהיא בבחינה של קיום ולא רק הבטחה. והקיום הוא בעצם העובדה שאנחנו קיימים, שזהו נס המורה על נוראותיו, נס מעין הניסים של יציאת מצרים. נס זה של קיום האומה הישראלית בתנאים כה קשים מקביל ודומה למה שכתוב שהארון אינו מן המדה. עם ישראל חי וקיים במערכת המכוונת כולה לעקור אותנו מהשורש, ואעפ"כ אנחנו קיימים. אנחנו אומרים בתפילה: העושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר (כלומר שה' גדולות' וה'נפלאות' שייכים למערכת שדעתנו לא מגיעה עד שמה) - ומה הם הדברים שהם מעל מערכת הדעת שלנו. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו. עצם העובדה שאנחנו חיים ולא מתמוטטים היא גדולות עד אין חקר.

כתוב בפסוק (שמות לד י): ויאמר הנה אנכי כרת ברית, נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עשה עמך. פירוש הפסוק הוא שמאז לא נעשו יותר נפלאות יוצאות מגדר הטבע, אלא עצם הדבר שה' נמצא איתנו בנעלם. והוא הוא מה שכתוב וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא. כלומר מה שאנחנו חיים זהו גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, ויש בזה אותו גדלות של נס שיש ב'המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שנאינו'. מידה זו של 'נורא' המתבטאת במה שלא נתן למוט רגלנו נתגלתה בשם אהי"ה - שם של אימות ולא של הבטחה. זה גילוי שה' יהיה איתנו בכל מצב ומצב. גילוי זה של אימות ההבטחות היה בסנה. ומדוע דווקא בסנה, משום שהוא מרמז על ענין של (תענית דף טז ע"א) עמו אנכי בצרה שהרי לכן נתגלה השכינה בעץ קוצני שלא נח להיות שמה להעיד על כך שהשכינה גם היא בגלות. השם אהי"ה הוא החיבור שיש בין שכינתו ית' אלינו - וזה מהות הנס שלא היה בכל הארץ ובכל הגוים. אחרי יצי"מ כל ההבטחות נהפכו למציאויות, וכמו ששם הוי"ה מגלה המציאות האמיתית, כך שם אהי"ה מגלה מה שעתיד להיות, והוא פירוש לשם הוי"ה שהוא על שם העתיד - להראות שבמציאות הפנימית, הדברים כבר נמצאים, על כן נחשב זה לאימות ההבטחה.

אור מאיר על התורה

יוסף עומד בין ההבטחה לאבות ובין הקיום לבנים. וזהו הפירוש בברכת משה ליוסף (דברים פרק לג): וליוסף אמר מברכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו (אותו שם שנתגלה עלי בסנה תבא לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו). הקשר בין יוסף לסנה הוא שיוסף יקבל ברכה מאותו רצון שנתגלה למשה בסנה. גם משיח בן יוסף נמצא בין בנים לאבות - בין ההבטחה לקיום. יוסף גם אב וגם בן ולכן כתוב עליו (בראשית מט כד) אבן ישראל - אב ובן (רש"י שם). [ממוצא דבר אנו למדים שגם ר' גידל וגם רב מתנה ביומא שפירשו את השם הגדול שעזרא בירך את ה' האלקים הגדול אומרים שתי פנים של אותו דבר, משום שזה שהוא החזיר את העטרה ליושנה, הוא גילוי של שם המפורש - העובדה שאנחנו קיימים, היא גילוי של שם המפורש שמראה שכל מה שעתיד לבא נמצא].

ה' הוציא אותנו ממצרים ויצר את המציאות הזו בגלל ההבטחה שהבטיח לאבות. המציאות שנוצרה ביצי"מ קיימת, והיא שתביא אותנו לגאולה העתידה, כמש"כ הן גאלתי אתכם אחרית כראשית. יצי"מ נתגלתה כראשית, וההמשך מחויב מתוך המציאות הזו.

פרשת בא

איתא במדרש (שמות רבה פ"ט ט"ו ח): ויחזק לב פרעה ויאמר ה' אל משה כבוד לב פרעה, כועס הוא מה הכבוד כועס אף לבו של זה נעשה כבוד [פי' שהלב של פרעה ירד דרגה אחת ונהיה כבוד, וכתוב בגמרא ברכות (דף ס"א ע"ב) כבוד כועס], אינו מביין כסיל הוא (קהלת ז) כי כעס בחיק כסילים ינוח במה מייסרים את הכסיל במטה שנאמר (משלי כו) ושבת לגו כסילים אף משה ייסר פרעה במטה שנאמר והמטה אשר נהפך לנחש¹².

רואים בדברי המדרש ג' דברים: שלב פרעה נעשה כבוד, וגם שהוא כסיל, ושגלל שהוא כסיל, לכן מגיע לו מכות במטה¹³.

יש שלשה איברים מרכזיים בגוף האדם, והם מח, לב, וכבד¹⁴. וזה כנגד נשמה (מח), רוח (לב), ונפש (כבד), שהם כנגד דעת, רצון עליון ורצון נמוך. רצון עליון הוא רצון שמצטרף לרצונות אחרים לתכלית אחת, ורצון נמוך הוא כמו הרצון לאכול, ולשתות, שאין לו שום המשך. כשאדם נראה כמו שצריך, שהוא משליט הכחות העליונים על הכחות שצריכים רסן, אז הוא בבחינת מלך¹⁵ (ראשי תיבות מח, לב, כבד) וכולו אומר כבוד. וכשהמצב להיפך, שהכבד שולט על הלב והמח (כבד לב מח) זה כלימה, בושה שנראית בחוץ.

המערכת השכלית של האדם (מח ונשמה) תמיד נכונה ומדויקת להפליא, כמו שכתוב אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא¹⁶. אם יש טעות במחשבות של אדם, זה איננו בגלל חסרון

¹² עי' שער הפסוקים (וארא ז): ויאמר ה' אל משה כבוד לב פרעה וגו':

צריך לתת טוב טעם בקצור, אל סדר עשר מכות אלו, שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, ואלו הם, דם. צפרדע. כנים. ערוב. דבר. שחין. ברד. ארבה. חשך. מכת בכורות. והם ממטה למעלה, ב"ס דנוקבא הנקרא מלכות, וזה סדרם וכו'.

¹³ עי' מדרש משלי (כב טו): אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו. אמר ר' זבידא שבטא של תורה מסירה ממנו, אם זכה אדם לשבט מוסר הרי מוטב, ואם לאו הרי מלקות בית דין, הוא דאמר מתלא לחכימא ברמיזא לשטיא בכורמיזא, אם זכה אדם הרי שבטא של תורה, ואם לאו הרי שבט מלכות. [תמן תנינן ר' נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות].

¹⁴ עי' ע"ח שער כ פרקים ה, ו, ופת"ש שער ז"א פרק יח.

¹⁵ עי' בהגר"א בתיקו"ז קנח ע"ד: אף שמלך הוא בראש מ"מ מתפשט בכולם שהן ג' חלקי האדם ראש בטן גויה שהם מוח לב כבד מלך וברישא הוא מלך על כסאו לשפוט ובלב הוא כמלך על חומה להנהיג הכל ובכבד הוא ששולח דם ומזון לכל האברים כמלך במלחמה והן רישין וממנו ושליחין.

¹⁶ עי' גבורות ה' כ: כאשר המעלה הזאת אלהית נבדלת דבר כזה שהוא אלהי אין שוגג בו, כי דבר זה ראוי לאדם במה שיש לאדם מעלה אלהית ולא שייך שוגג במעלה האלהית ולפיכך שגגתו עולה זדון. וכן אמרו (אבות פ' ד) שגגת תלמוד עולה זדון, שהתלמוד הוא לחלק השכלי שבאדם, לכך אין שייך שם שוגג כי השוגג הוא לחמרי אשר הוא טועה ושוגג לא לדבר אלהי שאין שוגג בו. ועי' עוד דרך החיים פ"ד מ"ד.

אור מאיר על התורה

בשכל עצמו, אלא בגלל חסרון של התבוננות, וקישור האדם אל שכלו, שהאדם הטעה את שכלו ולא נתן לו לגמור לחשוב. אם היה שייך טעות בשכל, אזי היינו אבודים, שלא היתה לנו שום דרך להגיע לאמת.

המחלוקות בין ב"ש וב"ה נוצרו לאחר שכל אחד הגיע לרביעית דם האחרונה בשכלו ושניהם אמנם אמת, שתי ההבנות נתנו מרועה אחד, ועל זה כתוב 'אלו ואלו דברי אלקים חיים' (ערובין יג ע"א). ועל כל מחלוקות שבין חכמים, כתוב בגמרא חגיגה (דף ג ע"ב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד וכו' בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם נתנו מרועה אחד א"ל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. כל הדעות כולן אמת, כשאדם באמת משתמש בשכלו כראוי עד הסוף, שאז אין שם אפשרות לטעות. הטעות מגיעה בשעה שהאדם רוצה להפסיק לחשוב, שהוא מרוצה שהמסקנה תהיה כך. והפסקת המחשבה היא לא מהשכל אלא המקור לזה הוא מהכבד. הרוח נמצא בלב, ועצם הגדרתו של הלב היא כיוון של הילוך באופן כללי. הרמב"ם כותב שמה שמאפיין את הרוח, שהיא לא יכולה להעצר אף פעם, שאם הרוח נעצרת היא מפסיקה מלהיות רוח. רוח זהו הרצון של האדם, שכל הזמן הולך בכיוון מיוחד באופן כללי. השורש של המלה רצון הוא רץ, שבן אדם רץ לקראת מה שהוא רוצה. לב אוהב ושונא וכו'. כשהאיש אוהב משהוא הוא מרכז כל כחותיו לזה.

נפש זוהי מדריגה יותר נמוכה של קומת האדם והיא מדריגה נמוכה ביותר של רצון. הנפש רוצה ושבעה ושוב רוצה עוד פעם ועוד פעם, אבל אלו הם רק רצונות קטנים. הנפש מחייבת שיהא רצון לפני כן, שיהיה כיוון של הילוך. אצל פרעה הלב שלו נעשה כבד, שהרוח ירדה דרגה ונעשתה נפש, ומחמת כן לא היה בכלל קשר בין מעשיו והם לא הוליקו לכיוון אחד. כעס נובע מהכבד שהכבד כולו דם, וכשהדם רותח יש ביטוי של כעס, ולכן רואים את הדם בפנים. הגר"א כותב (משלי א כב)¹⁷, שענינו של כסיל הוא לשנא דעת אמת. כסיל הוא מלשון בטחון, כמש"כ (איוב ד ו) הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך. כתוב במשלי (יד טז) חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח, שזה ענינו של כסיל, שהכסיל יודע בודאות שכל מה שהוא עושה זה בדיוק נכון, ולכן הוא בוטח. ועוד כותב הגר"א על הפסוק (משלי כו יב) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו, שהדרך היחידה לעזור לכסיל הוא להראות לו שהוא כסיל, אבל את זאת אי אפשר להראות לו, מפני שזה מתנגד לעצם כסילותו, לכן הוא אבוד¹⁸. רואים שכסילות היא מין דעת מסוימת מאד, שגורמת לכסיל לחשוב שאין לו שום ספק בעצמו. כסילים שונאים דעת ולא יכולים לשאת את זה, מפני שזה כנגד דעתם.

המציאות של כעס מופיעה כשאדם נמצא במצב שמתנגד למה שהוא רוצה, עד כדי כך שזה בלתי אפשרי עבורו המצב הקיים. אם אדם מוכן לקבל אפשרות אחרת, זה לא יגרום לו לכעס אלא לצער או משהו אחר. אם מישהו כועס באמת אין שום דבר שיכול לעצור אותו.

¹⁷ ז"ל הפסוק: עד מתי פתים תאָהבו פתי וְלָצִים לְצוֹן חָמְדוּ לָהֶם וְכִסִּילִים יִשְׁנָאוּ דָעַת. וז"ל הגר"א: עד מתי פתים וגו' שבני אדם המתרחקין עצמן מן התורה הוא מחמת ג' ענינים א' מחמת שנתפתו ביצרם לילך אחר תאות עה"ז וסוברים שזהו בעצם טוב ויהיה זה כמו כן לעולם והב' מחמת שחפצים לדבר דברים בטלים אף שאין בזה הנאת עה"ז מ"מ הוא מתוק אצלם והג' מחמת שתלמודם קשה עליהם ורוצים שיהיה בא מעצמו התורה להם בלי טורח וכשרואין שאין התורה בא לידם עוזבין אותה כי אינן רואין מתיקותיה וזהו עד מתי פתאים הן ההולכין אחר פיתוי יצרן לרדוף אחר תאות עה"ז. תאהבון פתי תהיו נוחין להתפתות ולצים הוא נגד כת הב' שהן היושבי קרנות. לצון חמדו להם כי בזה אין להם אף הנאת הגוף רק שהן חמדו את הלצון מחמת שהיא עבירה גדולה. וכסילים הוא נגד כת הג' שאינם חפצין לטרוח ולידע את התורה הן נקראים כסילים כי הכסיל הוא היפוך היודע והן ג' דרגין מלמטה למעלה:

¹⁸ ז"ל הפסוק: רְאִיתָ אִישׁ חָכֵם בְּעֵינָיו תִּקְוָה לְכִסִּיל מִמֶּנּוּ: וז"ל הגר"א: ראית וגו' כי איש שיודע שהוא כסיל אזי יש לו תקוה שאפשר שיתקן את עצמו ויסור אולתו ממנו אבל איש שהוא חכם בעיניו ולא יראה בעיניו אולתו לאיולת אלא לחכמה אז אין לו תקוה וזהו תקוה לכסיל יותר ממנו ואמר עשרה פסוקים בכסיל כי עשרה חכמות נתנו לעולם וד' מעשיות כמ"ש בר"מ היכל ה' המה היכל הוא ד' וה' הוא עשרה ולכן נגד עשרה החכמות אמר עשרה כסילים ונגד הד' מעשיות אמר ד' פ' עצל והן נגד תורה וחכמה ומצות ומדות והן נגד ד' חלקי הגוף ראש וגוף וידיים ורגלים והן נגד ב' בינות וב' תבונות:

אור מאיר על התורה

הגר"א כותב על הפסוק (קהלת ז ט) אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח, שזה קורה לפעמים גם אצל אדם שאינו כסיל שהוא יכעוס, אבל אצל הכסיל הכעס מתקבל כדבר טוב, וזה נח אצלו. כעס נובע מקוצר רוח, וזוהי ההרגשה שדבר זה לא יכול להיות, והרגשה זו שייכת רק אם הדברים לא נתפסים כמהלך אחד, ז"א שאין בחינת רוח, וזה בחינה של לקצור את הרוח.

בגלות מצרים, הלב היה כפוף לכבד, לכן המכה ראשונה היתה מכת דם, שמקומו בכבד, כמש"כ (רש"י חולין קט ע"ב ד"ה כבד) שהכבד כולו דם, שהוא היה הכח החזק שלהם. זה מש"כ בזהר (וארא כה ע"ב) שבגלות מצרים הדיבור היה בגלות, לכן משה היה כבד פה וכבד לשון, שהדיבור האמיתי היה בגלות.

הג' בחינות של נפש רוח נשמה, מקבילים למחשבה דיבור ומעשה. נפש הוא בחינת המעשה, שיש מעשה אחד וזה נגמר ואחר כך יש עוד מעשה וכו'. כח הדיבור שייך לרוח שהוא דבר נצחי. הדיבור ירד דרגה, שהמדריגה הגבוהה ביותר אז, היתה המעשה, וזה לא בר צירוף ליצור דבר אחת מפרטים, שזה נעשה רק על ידי הדיבור. הכבד מושך למטה בטבעו, ולכן כשהכבד לקוי יש חיוב מוחלט של מנוחה, וחוף ממנוחה שום דבר אחר לא עוזר. כשהכבד בריא, הוא עושה בעצמו משהו להגיע למנוחה והרגשה טובה שהוא שואף אליה.

כתוב בגמרא ר"ה (דף כא ע"ב) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד שנאמר ותחסרהו מעט מא"להים, וגם כתוב (שמות לג כ) ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי. כנגד כל המ"ט הארות שיש בעולם שהם שערי בינה יש כנגדם מ"ט שערי טומאה וע"ז כתוב (קהלת ז יד) זה לעמת זה עשה האלקים. ברמב"ן כתוב בהקדמה שלו לתורה שהבנת דברי תורה על נכון, זהו מהפנים הטהור, ולטעות זה מהפנים הטמא. בשער נ' אי אפשר לטעות שהכל מתגלה שם באופן הנכון, והוא כנגד חג השבועות שחל אחרי מ"ט ימים של ספירת העומר, ובו שומעים דברי התורה מפי הגבורה. הגר"א" כתוב שהמטה שנהפך לנחש וחזר להיות מטה, הוא המ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, והוא גם כתוב שהמטה הוא מ"ט - ה' (ה' הוא כנגד נ' 5-50), המְטָה מְטָה את כל הדברים לכיוון הנכון, שהוא מטה אותם ממ"ט לנ', אפילו דברים שכבר נטו לכיוון לא נכון, אפילו משער הטומאה המ"ט אפשר להטות לשער הנ'. אותו המטה שמטה את הדברים עד סופם לכיוון הנכון, נמצא בו גם הכח שיוטו הדברים לכיוון הלא נכון, שזה ענין של המטה, שהוא מטה בחזרה.

כשה' הראה למשה הנחש, משה ראה אויב כערכו, שהנחש היה בו כל הכח הרע בעולם, המ"ט פנים טמא, ומשה היה בו המ"ט פנים טהור, לכן כתוב (שמות ד ג) וינס משה מפניו'. ואז אמר ה' למשה לאחוז בזנבו, ובזה מונח הסוד של יציאת מצרים וכל הגאולות שבאו אחריה, והוא שתמיד אפשר לתפוס את הדבר באחריתו ולהטות אותו בחזרה. זה כחו של המטה, וזה מה שנתגלה אז. להחזיק בראשו לא היה אפשר, שיש שם עוצמה נורא, שעמדה אפילו נגד משה רבינו, אבל הזנב הוא הקצה השפל ביותר שבדבר, והוא הפך הראש. כאן נתגלה הכח של המטה, שמאותו כח של מ"ט פנים טהור יש בו צד שגם הצד טמא מצטרף אתו למציאות אחת. אם תופסים את הצד הרע כהטייה מצד הזה, אזי מטים הצד הזה מצד שכנגדו מאחר שתופסים שיש שתי צדדים.

על ידי שער נ' אפשר להטות את הכל לכיוון הנכון, אין אפשרות לעוות בשער הזה. אנחנו מובטחים שאפילו אם אנחנו נהיה במ"ט שערי טומאה, ה' יחזיר אותנו לצד הטוב, כמש"כ (דברים ל ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך. ואף נכרתה ברית על זה כמש"כ (ישעיה נט כא): ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, וכתוב בתוס' שבת (דף נה ע"א) זכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות. אנחנו נמצאים בהטיה לרע, ואיך אפשר לחזור? אנחנו צריכים לאחוז בזנבו של הרע, שזה הדרך שיצאנו ממ"ט שערי טומאה לספירה של מ"ט ימים למעמד הר סיני, והכל היה מכח המטה. על ידי שאוחזים בזנבו, הדבר מתבטל מתוך שפלותו, ובפרט שם ניתנת האפשרות לתפוס ולחזור לצד הטוב. החלק התחתון של כח הרע שנקרא זנב, הוא גרוע כל כך עד שיש אפשרות לתפוס שם, ולראות שם האפיסות של כל הדבר כולו, ודרך שם הכל יתהפך. כל מכות מצרים היו על ידי המטה, וכל המכות היו גם כתובים על המטה. המטה הטה את הכל לכיוון הרצוי, מהעלם גמור לגילוי גמור. המטה שהיה בו כל כח הנחש

אור מאיר על התורה

הכה את הנחש וביטל אותו מתוך עצמו. אם אנחנו נבין את יציאת מצרים, אנחנו גם נבין את עצמנו, וגם נבין איך לצאת כדי שנגאל אחרית כראשית.

אנחנו, כעת, באותה גלות של מצרים, שהדיבור שהיה צריך להיות דיבור, דרגת רוח, לא קיים, והדיבור הוא מהכבד, והלב לא מדבר עוד. אנחנו נמצאים מתחת לדיבור, מתחת לרוח. כבוד לב פרעה, ז"א שאנחנו בשליטה של כבוד במקום לב, והלב ירד לכבוד, שהכל קטוע מרגע לרגע ואין מהלך, ממילא אין דיבור, אלא דיבור של מעשה, שלא מצטרף למהלך. המילה גדול היא מלשון המשך, ושורשה המלה 'גד', וכתוב על הפסוק (שמות יב כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח, בתרגום משכו - נגידו שהוא דבר שנמשך. קטן אין לו המשך, והוא קטוע. מציאות החיים של קטן היא, שכל רגע ורגע הוא מישהו אחר, אבל גדול חייו הם המשך, וכל כמה שכל עניני האדם מצטרפים יחד הוא גדול יותר. מכות מצרים עברו כל קומה והיטו הכל לכיוון הנכון עד הראשית שלהם. מצרים היטו כל עשרה מאמרות שבהם נבראו העולם לצד הטמא והמכות על ידי המטה היטו אותם לצד הנכון. מכת בכורות היתה כנגד בראשית, וממילא כל המאמרות עמדו על הנכון. האחיזה בזנב היא סוד (בראשית כה כו) וידו אחזת בעקב עשו, וכתוב בגמרא שזה מדבר על עקבתא דמשיחא. אנחנו מחכים לאותו מטה שיהפוך אותנו ממ"ט שערי טומאה לאותם מ"ט ימי ספירה שיגיעונו למעמד הר סיני.

אור מאיר על התורה

מלואים

א עי' זהר ח"ג פב ע"ב: אמר ליה בולניא קדישא מאן גרים ללא יעביד לווייה הואיל ובריה הוא אמר רעיא מהימנא ודאי תערובת דרע ורזא דא גרם לישראל למחטי גבי אבוהון דבשמיא ורזא דא (תהלים קו לה) ויתערבו בגוים ודא גרם קטולא לישראל וחריב בי מקדשא ובגין דא אין מקבלים גרים לימות המשיח אלא (דברים לב יב) יי' דדד ינחנו ואין עמו אל נכר לישראל אינון מאילנא דחיי [בן] עבד טוב ועבד רע מסטרא דמטטרו"ן עבד טוב עבד נאמן¹⁹ לרביה עבד רע סמאל: מאן דאיהו²⁰ מאילנא דחיי איהו בן העולם הבא בן מסטרא דב"ן י"ה זינ"ה וירית מלכותא דאיהו ה' ואיך ירית לה אי עביד לווייה דאבא ואמא בגין דאיהו מלכותא מנות המלך ועליה אתמר (אסתר ג ג) מדוע אתה עובר את מנות המלך איהו מורה וכווי"א דמלכא על עשה ועל לא תעשה:

תרגום: אמר לו הנר הקדוש, מי גרם שלא יעשה את לווי, הואיל ובנו הוא. אמר הרועה הנאמן, ודאי תערובת של רע, וסוד זה גרם לישראל לחטוא לאציהם שבשמים, וסוד זה ויתערבו בגוים, וזה גרם הרג לישראל, והחריב את בית המקדש, ולכן אין מקבלים גרים לימות המשיח, אלא ה' דדד ינחנו ואין עמו אל נכר, שישראל הם מעץ החיים עבד טוב, ועבד רע מאד של מטטרו"ן. עבד טוב עבד נאמן לרבו, עבד רע סמאל"ל.

מי שהוא מעץ החיים, הוא בן העולם הבא, בן מאד של ב"ן י"ה זינ"ה, ויורש את המלכות שהיא ה', ואיך יורש אותה, אם עושה את הגוים של אבא ואמא, משום שהיא מלכות, מנות המלך, ועליו נאמר מדוע אתה עובר את מנות המלך, היא מורה וכווי' של המלך, על עשה ולא תעשה.

ב עי' זהר ח"ב כב ע"ב: וארא אל אברהם וגו' באל שדי כד איהי צבית²¹ ולא אתנסיבת ולא מלילו עמי אנפין באנפין כמה דעבידנא לך ואת בשירותא דמלוך מלילת לברתי קמאי מלין אבלין בגיני כך וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהו"ה לא נודעתי להם למללא עמהון דדרגא דא דעמך מלילנא וכו':

יעקב הא אוקימנא נטל ביתא דלתתא²² ואשתביק מניה ביתא דלעילא²³ ועם ביתא דלתתא אתקין ביתא דלעילא בתריסר שבטין²⁴ בשבעין ענפין והא אוקמוה משה נטל ביתא דלעילא ושביק ביתא דלתתא ועל דא כתיב ביעקב באל שדי באל שדי מליל עמיה קודשא בריך הוא ולא יתיר ושמי יהו"ה לא נודעתי להם למללא עמהון דדרגא דא דאיהו עלאה²⁵:

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב אמר רבי חייא תושבחן דאבהן²⁶ יעקב הוה דהוא שלימו דכללא בכלהו כתיב אל אברהם אל יצחק וביה אתוסף את חד דכתיב ואל יעקב אתוסף ביה ו' לאחזאה דאיהו שלימא יתיר מכלהו ועם כל דא לא זכה לאשתמשא ביה כמשה וכו':

¹⁹ מט"ט (יהל אור).

²⁰ ר"ל מעולם הבריאה ומהכא יכול לחטוא כמש"ו (יהל אור).

²¹ היינו כשהיא בבריאה הנקרא אל שדי ולא עלתה לעולם האצילות ליקרא בשם ה' אחרונה (רח"ו).

²² פי' רחל התחתונה (מ"מ).

²³ לאה (רח"ו), פי' רחל העליונה שאינו נק' איש האלהים מאריה דביתא כמרע"ה (מ"מ).

²⁴ וכנגדם הם י"ב בקר שתקן להיותם מרכבה למלכות (מ"מ).

²⁵ ת"ת (רח"ו).

²⁶ ידוע שאברהם ויצחק מושרשים בחו"ב שהם ראשי שני הקוים דימין ושמאל, ולפי שאין שם צנור וגם שהאור שיש בהם ה"ס אחסנתא דאור"א שאינו רק הארה, לכן לא היו שלמים בתולדותם ויצאו מהם ישמעאל ועשו, ואין עיקר האור שבהם אלא מן הדעת כנודע מסוד עליית החסדים, וז"ש שיעקב היה שבח האבות שהוא משביחן, מפני שהדעת התחתון הוא מתפשט ומאיר בכל ומשלים את הכל בהתפשט חסדיו בכל וכו' (רמ"ז). עי' אריכות בכתבי הגרמ"מ משקלוב בביאורי הזהר עמוד כז והלאה.

אור מאיר על התורה

רבי שמעון הוה יתיב יומא חד²⁷ ורבי אלעזר בריה (עמיה) ורבי אבא²⁸ אמר רבי אלעזר האי קרא דכתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' מהו וארא ואלדבר מצעי ליה אמר ליה אלעזר ברי רזא עלאה איהו:

תא חזי אית גוונין דמתחזיין ואית גוונין ללא מתחזיין²⁹ ואלין [ואלין] אינון רזא עלאה דמהימנותא ובני נשא לא ידעין ליה ולא מסתכלין ביה [ואלין דמתחזיין] [ומתחזיין] לא זכה בהו³⁰ בר נש עד לאתא אבהו וקיימו עלייהו ועל לא כתיב וארא לחמו אינון גוונין דאתגליין:

ומאן גוונין דאתגליין אינון דאל שדי לאינון גוונין בחיזו עלאה ונ"א חיזו דגוונין עלאיין ואלין אתחזיין וגוונין דלעילא³¹ סתימין ללא אתחזיין לא קאים איניש עלייהו בר ממשה ועל לא כתיב ושמי יהו"ה לא נודעתי להם לא אתגליתי לון בגוונין עלאיין ואי תימא לאתאן לא הו ידעי בהו אלא הו ידעי מגו אינון דאתגליין³²:

כתיב (דניאל יב ג) והמשכילים³³ יזהירו כזהר הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד והמשכילים יזהירו מאן אינון משכילים אלא אדא הוא אהוא חכם דיסתכל מגרמיה מלין ללא יכילון³⁴ בני נשא למללא בפומא ואלין אהרון משכילים יזהירו כזהר הרקיע מאן (זהר) אהוא הרקיע לא הוא רקיעא למשה³⁵ דקיימא באמצעייתא והאי זהר אדיליה איהו סתים ולא אתגלייא ומגוון דיליה קיימא (וקיימא) על הוא רקיעא אלא נהירו דאתחזיין ביה גוונין ואינון גוונין אף על גב דאתחזיין ביה לא זהרי כזהר אבגין לאינון גוונין סתימין:

תא חזי ארבע נהורין אינון תלת מנייהו³⁶ סתימין וחד דאתגלייא³⁷ נהורא דנהיר³⁸ נהורא דזהר (ואינון נהורי) ואיהו נהירו כזהירו דשמיא דכיו³⁹ נהורא דארגוונא דנטייל⁴⁰ כל נהורין⁴¹ נהורא ללא

²⁷ עי' אריכות בכתבי הגרמ"מ משקלוב בביאורי הזהר עמוד כט והלאה.

²⁸ "עמיה" נוסף בדפ"ו.

²⁹ אף הגוונין בחג"ת דנוק' לא אתגליין כ"כ עד נה"י (יהל אור ח"א י ע"ג). כל מראות אלהו"ת אשר ראו הנביאים כולם זולת משרבע"ה, הנה בכולם היה ג"כ רק דרך ראייה החיצונית וכו', הנה ביה כתיב ראייה וארא, אבל באספקלריא דנהרא דאיהו בסתימו לא כתיב ביה ראייה אלה ידיעה, והוא מה שכתוב לא נודעתי וגו', כי במשרבע"ה הנה לא היה בו התלבשות כלל, וזה שנאמר בו "ומראה ולא בחידות" (שם ח), כי נתגלה לו כל גילוייו מאספקלריה המאירה עצמו לא ע"י התלבשות כלל. ומ"ש גם בו "ותמונת ה' (שהיא מאספקלריא דלא נהרא) יביט" (שם), הנה לשון הבטה הוא על התבוננות והבנה, כמו "הביטו אל צור חוצבתם וגו' הביטו אל אברהם אביכם" (ישעיה נא ב), והוא על התבוננות ועיון השכלי, וכמו "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך" (תהלים קיט יח), וזהו שאמר "ותמונת ה' יביט". ור"ל, כי גם אם נתגלה לו איזה ענינים מאספקלריא דלא נהרא, הנה הוא הבין ויודע אותם על מה שהם מרמזים (כללים ח"ב ו ע"ג), גם המראות אשר ראה משה ע"י אספקלריא דלא נהרא, הנה השיג אותם על אמיתתן ע"פ יחודם באספקלריא דנהרא, כי הוא זכה שנשלם על ידו היחוד דמלכות בז"א, ונתייחד אספקלריא דלא נהרא באספקלריא דנהרא והסתכל דרך בה גופה באינון סתימין עלאין, אשר שם אין תבנית ותואר כלל. והנה הוא היפך ממש מכל הנביאים כולם, כי בהם הנה נתלבש כל מראות אלהו"ת שהוא האור דאספקלריא המאירה, הנה נתלבשו בהאספקלריא שאינה מאירה, וראו עי"ז את כל אותן המראות בבחי' תואר ותבנית כמ"ש בזוה"ק (פ' וארא כ"ג ע"א) ע"ש. אבל במשה רבינו ע"ה היה להיפך, כי גם אותן המראות אשר הראה לו הקב"ה ע"י אספקלריא שאינה מאירה, והם מראה אחרים ותבנית המשכן וכליו כנז', הנה הסתכל הוא בהם ג"כ ע"פ האור העליון דאספקלריא המאירה אשר שולל שם את כל תבנית ותואר (לש"ו שם ז ע"א).

³⁰ פי' שהם מראות הנראות במלכות ע"י השפעה הספירות של הזכר בה (רח"ו).

³¹ היינו מראות הת"ת (רח"ו).

³² ע"י המלכות (רח"ו).

³³ עי' אריכות בכתבי הגרמ"מ משקלוב בביאורי הזהר עמוד ל והלאה.

³⁴ יכילין (דפ"ו).

³⁵ וז"ש יזהירו כזהר שנתראה במלכות מן הרקיע שהוא ת"ת (רח"ו).

³⁶ חג"ת (רח"ו).

³⁷ פי' כי ד' עולמות אבי"ע הם סוד ד' אותיות הו"ה שהם כנגד אר"א וזר"נ והנה ג' נהורין שהם אר"א וז"א הם סתימין וחד דאתגלייא פי' נוק', עשיה (זהר הרקיע).

³⁸ היינו אבא, אצילות (זהר הרקיע).

³⁹ והיינו אמא עד הוד אתפשטת, שהוא היכל עצם השמים, דתרגומו שמיא בדכין, והיינו בריאה שבו ההיכלות (זהר הרקיע).

אור מאיר על התורה

נהיר⁴² (ו)אסתכל לגבי אלני ונטיל לון ואתחזיין אינון נהורין ביה⁴³ וכעשישתא (כעששתא) לקבל שמשא:

ואלני תלת דקארמרן סתימין וקיימין על האי לתגלייא רזא דא⁴⁴ עינא ותא חזיו בעינא אית ותלתא גוונין לתגליין⁴⁵ רשימין ביה וכלהו לא מזדהרי בגין דקיימי בנהורא דלא נהיר ואלני אינון כגוונא דאינון סתימין דקיימי עלייהו ואלני אינון לתחזיין לתצדה למנדע אינון סתימין למזדהרין מגו אלני דלא מזדהרי ואינון למזדהרי ואינון סתימין לתגליין ליה למשה בנהורא רקיעא דיליה ואלני קיימי על אינון גוונין לתחזיין ביה בעינא:

ורזא דא אסתיס (סתוס) עינד ואסחר גלגלך ויתגליין אינון גוונין דנהרן למזדהרי ולא אתייהיב רשו למיחמי אללא בעיינין סתימין⁴⁶ בגין דאינון סתימין עלאלין (ד)קיימי על אינון גוונין לתחזיין דלא מזדהרי:

ועל דא קרינן משה זכה באספקלריא דנהרא דקיימא על ההוא דלא נהרא⁴⁷ שאר בני עלמא בנהורא אספקלריא דלא נהרא⁴⁸ ואצדון הוו חמאן אמוגו אלני⁴⁹ גוונין לתגליין אינון סתימין דקיימי עלייהו [דאינון] דלא נהרין ועל דא כתיב (שמות ו ג) וארא אל אצדון דלא נהרא דלא נהרא אדאיהו בסתימוו כתיב ביה ידיעה דכתיב לא נודעתי אתו רבי אלעזר ורבי אבא ונסקו ידיו צכה רבי אבא ואמר ווי כד תסתלק מעלמא ויפתאר עלמא יתים מינך מאן יכיל לאנהרא מלן דאורייתא:

⁴⁰ דנטל (זהר הרקיע).

⁴¹ יצירה, ז"א שמקבל הכל מאימא כדי להשפיע בנוק' (זהר הרקיע).

⁴² היינו עשיה, נוק', שהיא מסתכלת למעלה לשמים לשאול ולקבל האור (זהר הרקיע). מלכות (רח"ו).

⁴³ זה רומז ללבנת הספיר, וע"י שהיא ספירי ומזה המשל יודע הנמשל שאומר אח"כ ודע כי המלכות נקרא בת עין והיא נהורא דלא נהיר, ובזה תבין המשל על בוריו כי בנהורא דלא נהיר אתחזי לאבהן אינון סתימין מאספקלריא דלא נהירא ולמטה איתפתחו אינון סתימין בההוא נהורא (זהר הרקיע).

⁴⁴ ויחי רכו ע"א (הערת הזהר).

⁴⁵ שהם חוור ירוק וסומק (רח"ו), עי' אריכות בכתבי הגרמ"מ משקלוב בביאורי הזהר עמוד לד והלאה.

⁴⁶ בפתיחו דעיינין אתכסי ליה - כנ"ל (זהר וארא) ולא אתייהיב רשו כו' רק בסתימו דעיינין והוא מראה שרואה האדם כשסותם עיניו כמו מראה חשוך לפי שהוא סתימא עילאה שעליהן נאמר ישת חשך סתרו כידוע וכשפותח עיניו אינו רואה את המראה (בהגר"א בתז"ח נא ע"א). כל מראות אלהו"ת אשר מאספקלריא המאירה הם בסתימו דעיינין דוקא וכנ"ל מזוה"ק וארא (כג ע"ב), שאמרו ולא אתייהיב רשו למיחמי אלא בעיינין סתימין בגין דאינון סתימין עלאין כו', ולכן לא כתיב בהם ראייה אלא ידיעה, והוא מה שכתוב (שמות ו ג) ושמי ה' לא נודעתי להם (כללים ח"ב ח ע"א).

⁴⁷ וזהו נלע"ד (במדבר יב ח) ותמונת ה' יביט, כי תמונה ה"ס המלכות, ומשה שזכה לאספקלריא המאירה היה מביט מלמעלה למטה את תמונת ה' (רמ"ז).

⁴⁸ עי' עוד בראשית (לג ע"ב), ובתיקו"ז (תיקון מ דף פט ע"ב).

⁴⁹ מן המלכות היו רואים בחי' הת"ת (רח"ו). ולפי זה, ג' מדרגות יש: שאר נביאים לא היו רואים אלא המלכות לבדה, והאבות היו רואים של ז"א מתוך המלכות, ומרע"ה היתה נבואתו מז"א. והנה יקשה שהרי כתב הרב שמשו נבואתו מהפנים דפרקין עילאין דנו"ה דז"א ומוכרח שתעבור הנבואה ע"י המלכות, ולכן הז"א נק' אספקלריא דנהרא כי שם אספקלריא היא המלכות וכן כל הנביאים כולם מנו"ה אלא שיש בהם בחי' שונות כמ"ש הרב שם. ואם כן היכי קאמר הכא שאר בני עלמא בההוא אספקלריא דלא נהרא ואבהן הוו חמאן וכו', וי"ל שלעולם הנבואה היא מנו"ה דז"א כמ"ש הרב אלא שאר נביאים היה אור הנור"ה מתעצם במלכות ולא היו רואים אלא המלכות לבדה אע"פ שבודאי אור הנור"ה הוא בתוכה מ"מ הם עצם לא היו רואים אלא אור המלכות והאבות היו רואין גם אור נור"ה מתוך המלכות, אבל היה מתעצם בתוכה ולמשה רבינו ע"ה היה עובר אור הנור"ה מעבר בעלמא בתוך המלכות ואינו מתעצם, ולכן אמר הזהר שנבואת מרע"ה הו' מז"א כיון שאינו מתעצם בתוכה ודוק (מ"מ).

אור מאיר על התורה

תרגום: "וארר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי", כשהיא צביתי ולא שנארה ולא דברו עמי פנים בפנים, כמו שעשיתי לך. ואתה, בתחילת דברך, דברת לבתי לפני דברים אלו, לכן, "וארר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם", לדבר עמם בדעה זו שדברתי בה עמך.

יעקב נטל את הבית שלמטה ועזב את הבית שלמעלה. ועם הבית שלמטה התקין את הבית שלמעלה בשנים עשר שבטים ושבטעם ענפים, והרי פרשוה. משה נטל את הבית שלמעלה ועזב את הבית שלמטה, ולכן נאמר ביעקב באל שדי, באל שדי הקב"ה מדבר עמו, ולא יותר. "ושמי ה' לא נודעתי להם", לדבר עמם בדעה זו, שהיא עליונה.

"וארר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", אמר רבי חייא מהולל האבות היה יעקב, שהוא שלמות הכל. בכלם כתוב "אל אברהם אל יצחק", ובו התוספה אות אחת, שנאמר "ואל יעקב" התוספה בו ו, להראות שהוא שלם יותר מכולם, ועם כל זה, לא זכה להשתמש בו כמשה.

רבי שמעון היה יושב יום אחד, ורבי אלעזר בנו ורבי אבא. אמר רבי אלעזר, פסוק זה שנאמר "וארר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו'", מהו "וארר", היה כריך לומר "ואדבר" אמר לו, אלעזר בני, זהו סוד עליון.

בא וראה, יש צבעים שנראים ויש צבעים שלא נראים, ואלו ואלו הם סוד עליון של האמונה, ובני אדם לא יודעים אותם, ולא מתבוננים בו. ואלה שנראים, לא זכה בהם אדם עד שבאו האבות ועמדו עליהם, ועל זה נאמר "וארר", שראו אותם צבעים שהתגלו.

ומה הצבעים שהם התגלו, של אל שדי, שהם צבעים של מראה עליון (נ"א מראה של צבעים עליונים), ואלו נראים, והגוונים שלמעלה נסתרים שלא נראים, לא עמד איש עליהם, פרט למשה. ועל זה כתוב "ושמי ה' לא נודעתי להם", לא התגליתי להם בגוונים עליונים. ואם תאמר שהאבות לא ידעו אותם, אלא הם ידעו אותם מתוך אלו שהתגלו.

כתוב "והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומדקיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". "והמשכילים יזהירו", מי הם המשכילים, אלא זהו אותו חכם שמתבונן מעצמו בדברים שלא יכולים בני אדם לדבר בפה, ולא לה קוראים "משכילים". "יזהירו כזהר הרקיע", מי הוא הרקיע, זהו הרקיע של משה שעומדת באמצע. והזהר שבו, הוא נסתר ולא התגלה מהגוון שלו, ועומד על אותו רקיע שלא מאיר, שנראים בו הצבעים. ואותם צבעים, אף על פי שנראים בו, לא זוהרים כמו זהר, משום שהם צבעים נסתרים.

בא וראה, ארבעה אורות הם, שלשה מהם נסתרים ואחד שהתגלה, אור שמאיר, אור שזוהר, והוא מאיר כזהר השמים בטוהר, אור של ארגמן, שנוטל כל האורות. אור שלא מאיר מסתכל לאלה, ונוטל אותם, ונראים אותם המאורות בו, כעששית נגד השמש.

ואלה השלשה שאמרנו, נסתרים ועומדים על זה שהתגלה, וסוד זה העין. בא וראה, בעין יש שלשה צבעים שהתגלו [אשרשומים בו, וכולם לא זוהרים, משום שעומדים באור שלא מאיר. ואלה הם כדוגמת אותם הנסתרים שעומדים עליהם, ואלה הם שנראו לאבות, לדעת אותם נסתרים שזוהרים מתוך אלה שלא זוהרים. ואותם שזוהרים והם נסתרים, התגלו למשה באותו רקיע שלו. ואלה עומדים על אותם צבעים שנראים בו בעין.

וסוד זה סותם עיניך ומסובב גלגלך, ויתגלו אותם צבעים שמאירים שזוהרים. ולא נתנה רשות לראות אלא צעיניים סתומות, משום שאותם נסתרים עליונים עומדים על אותם צבעים שנראים שלא זוהרים.

ועל זה קראנו, משה זכה באספקלריה המאירה שעומדת על אותה שלא מאירה. שאר בני העולם באותה אספקלריה שלא מאירה. והאבות היו רואים מתוך הצבעים הללו שהתגלו, אותם נסתרים שעומדים עליהם, שלא מאירים. ולכן כתוב "וארר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי" באותם צבעים שנראים.

"ושמי ה' לא נודעתי להם", אלו צבעים עליונים נסתרים שזוהרים שזכה בהם משה להסתכל בהם. וסוד זה, העין סתומה וגלויה, סתומה, רואה אספקלריה המאירה, נגלה, רואה אספקלריה

אור מאיר על התורה

שלא מאירה. ועל זה "וארא", באספקלריה שלא מאירה, שהיא בהתגלות בה נאמר "ראיה", ואולם באספקלריה שמאירה שהיא בסתר, נאמר בה "ידיעה", שנאמר "לא נודעתי". באו רבי אלעזר ורבי אבא ונשקו ידיו. ככה רבי אבא ואמר אוי כשתסתלק מן העולם, וישאר העולם יתום ממך, מי יכול להאיר דברי תורה.

ג והא תהומי הו אלא קודשא בריך הוא עבד ניסא וגו ניסא⁵⁰ כמה דאת אמר (שמות טו ח) קפאו תהומות כלב ים והו אזלין ביבשתא בגו ימא הדא הוא דכתיב (שמות יד טז) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה:

תרגום: והרי התהומות היו. אלא הקדוש ברוך הוא עשה נס בתוך נס, כנאמר "קפאו תהומות כלב ים", והיו הולכים ביבשה בתוך הים, זהו שנאמר "ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה".

ד עי' תיקו"ז ס ע"ב: ועוד (יונה ב א) וימן ה' דג גדול לא טחול לילית לאיהי ערב רב מההוא רב החובל⁵¹ (נ"א לא סמא"ל דגה לא נח"ש לילי"ת⁵² בת זוגיה מההוא רב החובל טחול⁵³ לאיהו ערב רב) דאתמר ביה (שמות יב לח) וגם ערב רב וכו' וטחול איהו (קהלת ז ו) שחוק הכסיל עליה אתמר (שם ט) כי הכעס בחיק כסילים ינוח⁵⁴ לבצוע את יונה לא נפשא מסטרא דיליה ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה (שמות ו ט) מסטרא דכבד דאתמר ביה (שם ז יד) כבד לב פרעה (שם ה ט) תכבד העבודה⁵⁵ מסטרא דמרה (שמות א יד) וימרו את חייהם:

תרגום: ועוד "וימן יהו"ה דג גדול", זהו טחול, לילית, שהיא ערב רב, מאותו רב החובל (זהו סמא"ל דגה זה נח"ש לילי"ת, בת זוגו של אותו רב החובל טחול, שהוא ערב רב) שנאמר בו "וגם ערב רב עלה אתם וכו'", וטחול הוא "שחוק הכסיל", עליו נאמר "כי הכעס בחיק כסילים ינוח". "לבצוע את יונה", זו הנפש מהלך שלו. "ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה", מלך הכבד, שנאמר בו "כבד לב פרעה" "תכבד העבודה" מלך של המרה, "וימרו את חייהם".

זהגר"א: כי כעס בחיק כסילים ינוח כו' – לכעס הוא ס"ס בכבד, מלך זקן וכסיל (קהלת ד יג), וכן בת זוגו בטחול, שחוק הכסיל, כי כקול הסירים כו' (שם ז ו):

ה עי' זהגר"א על תיקו"ז לו ע"ג: שער החמשים שבה, חוזר הכל להכשירו⁵⁶, שלמטה מתפשטין מ"ט פנים טהור בז"ס תתאין, וכנגדן מ"ט פנים טמא שהוא מקנן במט"ט⁵⁷, עץ הדעת טו"ר, אבל היא בעלמא חירו לכלא, שער החמשים, ה' דכליל כל החמשים, ה"פ י' דבה. ונקרא מטה האלהים (זהו ח"א כז ע"א⁵⁸), מ"ט וה' דכליל לון, ושם (עירוזין יג ע"ב) אלו ואלו דברי אלהים חיים, שמא דבינה, דשם אף האסור מותר.

⁵⁰ פי' מים התחתונים קפאו עד שנעשו יבשה והעליונים נבקעו ולכך כתיב בתוך הים ביבשה (מ"מ).

⁵¹ דא טחול לילית דאיהי ערב רב מההוא רב החובל – נמחק בגר"א ובמקומו גורס את המוסגר.

⁵² לילית נחש (גר"א).

⁵³ נמחק בגר"א.

⁵⁴ עליה אתמר כי הכעס בחיק כסילים ינוח – נמחק בגר"א.

⁵⁵ עליה אתמר כי כעס בחיק כסילים ינוח (נוסף בגר"א).

⁵⁶ עי' ספד"צ לו ע"ב כולהו תייבין לאתרייהו.

⁵⁷ היינו ה"ק כדלעיל כד ע"ב.

⁵⁸ ז"ל: ומטה האלהים בידי מט"ה דא מטטרון מסטריה חיים ומסטריה מיתה כד אתהפך למטה איהו עזר מסטרא דטוב כד אתהפך לחויא איהו כנגדו מיד (שם ד ג) וינס משה מפניו וקב"ה מסר ליה בידא דמשה ואיהו אורייתא דבעל פה דביה איסור והתר

תרגום: "ומטה האלהים ביד", "מט"ה" זה מטטרון, מצדו חיים ומצדו מיתה, כשמתהפך למטה הוא עזר מצד הטוב, כשמתהפך לנחש הוא כנגדו. מיד, "וינס משה מפניו". והקדוש ברוך הוא מסרו ביד משה, והיא תורה שבעל פה, שבה איסור והיתר.

⁵⁹ עי' זהר ח"ב קטו ע"א: וכען דחזרת בתיובתא ואתדבקת באילנא דחיי הא נפקת מעבד ואתהדרת בן לקודשא בריך הוא ומטה דאתמסר בידך יהא עץ חיים ו' דאיהו בן י"ה ויעול (ד"א ותיעול) במ"ט אנפין דילך באורייתא ויתעבד מו"ט ויתקיים בך (תהלים נה כג) לא יתן לעולם מוט

אור מאיר על התורה

ו תא חזי כתיב (שמות ו יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים מאי ואני ערל שפתים והא בקדמיתא כתיב (שמות ד י) לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי וקודשא בריך הוא הוה אוריב ליה (שמות ד יא) מי שם פה לאדם וגו' והוא אמר (שם יב) ואנכי אהיה עם פיך סלקא דעתך ללא הוה כן והשתא אמר ואני ערל שפתים אי הכי אן הוא מלה לאצטח ליה קודשא בריך הוא בקדמיתא:

אלא רזא איהו משה קלא ודבור דאיהו מלה דיליה הוה בגלותא⁶⁰ והוה ואיהו אטיס לפרשא מלון וזגין דאז אמר ואיך ישמעני פרעה בעוד דמלה דילי איהי בגלותא דיליה דהא לית לי מלה הא אנא קלא מלה גרע דאיהי בגלותא ועל דא שתף קודשא בריך הוא לאהרן בהדיה⁶¹:

תא חזי כל זמנא דדבור הוה בגלותא⁶² קלא אסתלק מניה ומלה הוה אטיס⁶³ כלל קול כד אתא משה⁶⁴ אתא קול ומשה הוה קול כלל מלה [זגין] (כיון) דהוה בגלותא וכל זמנא דדבור הוה בגלותא משה אזיל⁶⁵ קלא כלל דבור⁶⁶ והכי אזיל עד דקריבו לטורא דסיני⁶⁷ ואתיהיבת אורייתא⁶⁸ ובהווא זמנא אתחבר קלא דדבור וכדין מלה מליל⁶⁹ דהא הוא דכתיב (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכדין משה אשתכח שליט⁷⁰ במלה כדקא יאות קול ודבור כחלא בשלימו:

ועל דא משה אתרעים דמלה גרע מניה בר ההוא זמנא דמלילתו לאתרעמא עלוי⁷¹ בזמנא דכתיב (שמות ה כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך מיד (שם ו ז) וידבר אלהים⁷² אל משה תא חזי דהכי והוא דשרא (הוה שרא) מלה למללא ופסק לה⁷³ זגין דעד לא מטא זמנא דכתיב וידבר אלהים [ו'כו'] ופסק ואשלים קלא] (דפסק ואשתלים מלה אחרא) דהא הוא דכתיב (שם) ויאמר אליו אני יהוה זגין דדבור הוה בגלותא ולא מטא זמנא למללא:

לצדיק מ"ט אנפין מ"ט אתון דשמע ישראל וברוך שם שית תיבין דיחודא עלאה ו' עלאה תפארת שית תיבין תניינן דברוך שם ו' תניינא צדיק מ"ט באמצעייתא א וישאוהו במוט.

תרגום: וכשם שחזרת בתשובה ונדבקות בעץ החיים הרי יצאת מעבד והפכת להיות בן לקדוש ברוך הוא והמטה שנמסר בידך יהיה עץ החיים ו' שהוא בן י"ה ותכנס בארבעים ותשע הפנים שלך בתורה ויעשה מוט ויתקים בך לא יתן לעולם מוט לצדיק ארבעים ותשע פנים ארבעים ותשע אותיות של שמע ישראל וברוך שם שש תבות התבות של היחוד העליון ו' עליונה תפארת שש תבות שניות של ברוך שם ו' שני צדיק מ"ט באמצע ו' וישאוהו במוט בשנים.

⁶⁰ עי' תיקו"ז כט ע"א: מחשבה בלבא ודא י' דה' ה' אינון אמירה ודבורא ו' קלא כליל כלא. [תרגום: המחשבה בלב, וזה י' שה' ה' הם אמירה ודבור, ו' קול כולל הכל.] בהגר"א: דה' ה' כו' - אמירא מאודנא שמאלא, ודבורא מימינא, קלא מאמצע בקנה, מחשבה בלבא, ד' אותיות הוי"ה, ור"ל ז"ש ברכי נפשי את יהו"ה, בינה.

⁶¹ שהוא שושבינא דמטרוניתא שהוא בחי' דבור (רח"ו). ואיהו הוה שושבינא דמטרוניתא, וכד אשתתף למשה הוי כאילו אתחבר קול לדיבור (רמ"ז).

⁶² שאין יחוד בגלות, לכך כל הטבע אל הדבור נסתלק ונסתם (אור יקר).

⁶³ שאין מלכות פועלת ולא מדברת לנבואה (אור יקר).

⁶⁴ שנתנבא למעלה והיה הכל בא אליו בסוד אספקלריא המאירה, שבאותה הבחינה אין גלות כלל, והיתה נבואת משה פועלת, אמנם מקום גילוי נבואתו, דהיינו דרך המלכות, לא היה לו, ולזה הוקשה לו היאך יהיו ענייניו נמשכים לתחתונים (אור יקר).

⁶⁵ בשליחות המקום (אור יקר).

⁶⁶ שלא היה לו חתוך המילות בשפתיו, אלא היה אומר לאהרן והוא היה גומר הדבור לפני פרעה או לישראל, ואפילו שיצאו מן הגלות, לא היה מרע"ה בדבור, מפני שקול צריך שיתחבר עם הדבור, ואין חבור לנקבה עם הזכר עד שיספור ימי לבונה, דהיינו וספרה לה שבעת ימים, והיינו וספרתם לכם (אור יקר).

⁶⁷ שאז היה היחוד אל השכינה ולישראל (אור יקר).

⁶⁸ שאז נתייחדו ב' תורות תורה שבכתב ת"ת בתורה שבעל פה מלכות (אור יקר).

⁶⁹ דהיינו מלכות אלהים ודאי (אור יקר).

⁷⁰ שנתרפא (אור יקר).

⁷¹ שכן משה חטא כנגדה שאמר לדבר בשמך דהיינו מלכותו ורצה משה באומרו לדבר בשמך כי כל זה נמשך מטעם שהדבור שהוא בשמו הוא בגלות היאך ישתלם שום פעולה, אדרבה הרע מחמת היותו נתונה בעמקי הקליפות והם גולים כמוה (אור יקר).

⁷² מלכות וכו' התחילה הדבור להראות שאין דבור כעת (אור יקר).

⁷³ הת"ת, שאפילו שדבור זה מצד עצמה ואינה מצד קול מהת"ת (אור יקר).

אור מאיר על התורה

ותא חזי⁷⁴ בגיני כך משה לא הוה שלים מלה בקדמיתא דהכי אתחזי⁷⁵ קול ואתי בגין דבור לאפקא וליה] (לה) מן גלותא כיון דנפק מן גלותא ואתחזרו קול ודבור כחדא בטורא דסיני אשתלים משה ואתסי ואשתכח וכו' קול ודבור כחדא ובשלימו:

תרגום: בא וראה, כתוב "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים". מה זה "ואני ערל שפתיים". והרי בתחילה כתוב "לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי", והקדוש ברוך הוא היה משיב לו, "מי שם פה לאדם וכו'", והוא אמר "ואנכי אהיה עם פיד". התעלה על דעתך שלא היה כך, ועתה אומר "ואני ערל שפתיים", אם כך איפה הדבר שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא בראשונה.

אלא סוד הוא, משה הוא קול, והדיבור שהוא הדיבור שלו היה בגלות, והוא היה אטום מלפרש את הדברים, ולכן אמר "ואיך ישמעני פרעה", בעוד שהדיבור שלי היא בגלות שלו. שהרי אין לי דיבור, הריני קול, דיבור גרוע שהיא בגלות, ולכן שיתף הקדוש ברוך הוא עמו את אהרן. בא וראה, כל זמן שהדיבור היה בגלות, הקול הסתלק ממנו, והדיבור היה אטום בלי קול. כשברא משה, בא הקול, ומשה היה קול בלי דיבור, משום שהיה בגלות. וכל זמן שהדיבור היה בגלות, משה הלך בקול בלי דיבור. וכך הלך, עד שקרבו להר סיני, ונתנה תורה, ובאותו זמן, התחבר קול בדיבור, ואז הדיבור דיבר, זהו שנאמר "וידבר אלהים את כל הדברים האלה", ואז משה נמלא שלם בדבר כראוי, קול ודבור כאחד בשלמות.

ועל זה משה התרעם, שהדיבור נגרע ממנו, פרט לאותו זמן שדברה להתרעם עליו, בזמן שנאמר "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך", מיד "וידבר אלהים אל משה". בא וראה שכך הוא, שהתחיל דיבור לדבר והפסיק אותו, משום שעדין לא הגיע זמן, שנאמר "וידבר אלהים וגו'", ופסקו ההלים הקול, זהו שנאמר "ויאמר אליו אני ה'", משום שהדיבור היה בגלות ולא הגיע זמן לדבר. ובא וראה, לכן משה לא היה שלם בדיבור בתחילה, שכך ראוי, שהוא קול ובא בשביל דיבור, להוציא אותה מן הגלות. כיון שיאלץ מן הגלות והתחברו קול ודיבור כאחד בהר סיני, השתלם משה ונרפא, ונמלא אז קול ודיבור כאחד בשלמות.

ז עי' בהגר"א בספד"ל יא ע"ג: זנבא ברישא רישא אחזר אכתפין – כנ"ל שתנין השמים מתענגל זנבו לראשו, והוא נחש עקלתון שמקיף את כל היס כנ"ל, ונכלל בליתן נחש בריח⁷⁶ כנ"ל, והוא כאן חוורתא שמקיפין את הראש בעיגול, עד שמגיע לראש הגילוף של חוורתא הארוך⁷⁷, וראש הגילוף של התנין הארוך מתחיל מלד העורף, ולכן⁷⁸ חשיב הי"ג גילופין בא"ר (קכח ע"ב) בתחלה ד' לאחורא ואח"כ לכדדי הפנים, ומשם מתחיל ומתפשט בכל הראש, וחוזר ומתענגל עד שמגיע לאחוריו, ושם מתפשט זנבו, וז"ש זנבא ברישא, וזנבו הוא מתפשט על קודלאל, וידוע שכל אחיזתם (יא ע"ד) של החיצונים הוא מזנב התלי*, ולכן אורחא דחויא זנבא מחא ורישא כפיף כו⁷⁹, והס"ס⁸⁰ זנב הקדושה כמ"ש בזהר⁸¹ על פסוק (ירמיה מו כב) קולה כנחש ילך, דבגלות זנבא דקדושה מנהיג את העולם, ולכן אומות העולם עכשו בגדולה ששם אחיזתם, ורישא דקדושה בגלות כפיף לעפרא, ולכן ישראל בתכלית השפלות לעפר יגיע, ולכן כל יניקתם של הס"א מהעורף, כידוע בסוד (שעה"פ

⁷⁴ "ותא חזי" מוסגר בדפ"ק.

⁷⁵ "דהכי אתחזי" מוסגר בדפ"ק.

⁷⁶ כאן מחדש ששניהם בכלל תיקון הי"ג.

⁷⁷ כלומר נחש בריח.

⁷⁸ כלומר, מכיוון שתחלת הראש הוא מהעורף.

⁷⁹ עי' זהר במדבר קיט ע"ב: חויא כד איהו (ד"א בדינא) כפיף רישא לעפרא סליק זנבא שליט ומחי לכל אינון דאשתכחו קמיה [תרגום: נחש, כאשר הוא מכופף את ראשו לעפר מעלה את זנבו, שולט ומכה את כל אלה שנמצאו לפניו]. ועי' פת"ש נוק' דז"א לג, ש"ירידת ראשו" היא כאשר הט"ס דנוק' ירדו לקלי'.

⁸⁰ החיצונים.

⁸¹ במדבר קיט ע"ב (לש"ו).

אור מאיר על התורה

ויצב) פרעה הערף, ומלכיס במלך הגרון, וסוד שר המשקים ושר האופים ושר הטבחים⁸² הכל בגרון כסוד התנין, כמ"ש על פרעה הנני עליך פרעה מלך מלכיס התנים הגדול כו' (יחזקאל כט ג), ולכן התחלת המופתים⁸³ לפני פרעה היה בתנינים כמ"ש בזהר⁸⁴, וז"ש ה' למשה (שמות ד 7) ולאחוז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו, שהיה לעץ יבש, ובזה נחלש כח פרעה, ולכן אמר לו לאחוז בזנבו, ששם אחיזת פרעה, ורמז לו שצידו יחלש פרעה, שכל המופתים היה בשליחת ידו, וכאן התחיל להתחלש, כמ"ש בזהר (בא לד ע"א) שלכן (שמות ד ג) וינס משה מפניו לחיל ולא קריב, בגין דחמא ליה משתמשא בשרשין עללאין⁸⁵, והוא כנ"ל, ולכן שליטת פרעה שליטה ראשונה, והוא שליטת רצונא מכל שליטין, שלכן היתה הריגת בכורות, כמ"ש בזהר (בא לו ע"ב) כל צכור דרגין עללאין, וידוע שצכל דור ודור הס"א נגד הקדושה, לכן היתה בחינת ישראל אז בפנים כידוע, כסוד פנים בפנים דבר ה' עמכם (דברים ה 7), וכן היה אז בלעם נגד משה בלעת⁸⁶ שהוא אחורי הראש, ומשה בפנים כידוע, וז"ס כי פנו אלי ערף ולא פנים (ירמיה ב כז), ונקרא מרע"ה ג"כ לויטן נחש בריח, כמ"ש בר"מ פ' תלא (דף רעט ע"א) דלנת לויטן נחש בריח דימא דאורייתא מאריה דכל ננין כו'⁸⁷ ע"ש, וידוע שחורת הראשונים ההולכין אחורי הראש⁸⁸ הולכין ומתפשטין בכל הכתף בלכונות ששם, עד שמגיעין לראש ז"א ומתפשטין והולכין עד כל הרישין דלתתא, כמ"ש בא"ר שם (קכח ע"ב) ומהאי גולגלתא נפיק חד עיבר חוור לגולגלתא דז"א לתקנא רישיה, ומהאי לשאר גולגלתין דלתתא⁸⁹ דל"ל חושכנא כו'.

⁸² עי' פת"ש ז"א לט, שמבאר באריכות גדולה את שלשת המקומות שבגרון ה"ה ושט, קנה וורידין.

⁸³ עי' לקמן יז ע"ג ד"ה וכל, שמופתים הם גילוי העיבור דמוחין דז"א.

⁸⁴ וארא כח ע"א וז"ל, רבי חייא שאיל לרבי יוסי, הא גלי קמי קודשא בריך הוא דאינון חרשין יעבדון תנייניא, מאי גבורתא איהו למעבד קמי פרעה תנייניא, אמר ליה בגין דמתמן הוא שירותא לאלקאה, ומשירותא דתנינא שארי שולטניה, (נ"א לשולטניה ומשירותא דשולטניה שארי לאלקאה), כדין חדו כולהו חרשי, דהא ריש חכמתא דנחש דילהון הכי הוה, מיד אתהדר ההוא תנינא דאהרן לאעא יבישא ובלע לון, ועל דא תוהו, וידעו דשולטנא עלאה אית בארעא, דאינון חשיבו דהא לתתא (נ"א לעילא) בר מנייהו לא אית שלטנא למעבד מיד, כדין ויבלע מטה אהרן, מטה אהרן דייקא, דאתהדר לאעא ובלע לון. ועל דא עבד אהרן תרין אתין, חד לעילא וחד לתתא, חד לעילא תנינא עלאה דשלטא על אינון דלהון, חד לתתא דשליטא על תנינא דילהון, עכ"ל. עי' דע"ה ח"ב מ ע"ג טעמו של דבר, שכן הנחש הוא שורש הדינים, בחי' הדעת שבעץ הדעת טו"ר, ולכן דווקא זהו המקום אותו צריכים לתקן.

⁸⁵ [תרגום: לכן "וינס משה מפניו", מפחד, "ולא קרב אליו" כדי שראה אותו מושרש בשרשים עליונים].

⁸⁶ עי' זהר שמות כא ע"ב: אמר רב דימי, והא כתיב (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ואמר רבי יהושע בן לוי, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם, וכו', משה עובדו לעילא, ובלעם לתתא, משה אשתמש בכתרא קדישא דמלכא עלאה לעילא, ובלעם אשתמש בכתרין תתאין דלא קדישין לתתא [תרגום: אמר רב דימי, והרי נאמר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", ואמר ריב"ל בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם ומיהו, בלעם? וכו' משה מעשיו למעלה, ובלעם למטה. משה השתמש בכתר הקדוש של המלך העליון למעלה, ובלעם השתמש בכתרים התחתונים שאינם קדושים למטה], עכ"ל. ועי' שער הפסוקים שמות.

⁸⁷ [תרגום: שאתה הוא לויטן נחש בריח של ים התורה, אדון לכל הדגים].

⁸⁸ וכדאיתא באד"ר קכח ע"ב, ועי' לעיל יא ע"ג ד"ה זנבא. אמנם קשה מהך דלקמן יב ע"ב ד"ה והלויטן, שמבאר שהעיבר הנזכר באד"ר הוא החוורתא ה"ג ה"ה נחש בריח. ונראה אולי ליישב, שהמשמעות של מש"כ שהם ד' היא שהם כנגד בחינת העלמין דכיסופין שיהיו לצדיקים לעתיד לבא (עי' פת"ש א"א כב) ה"ה תיקונא דז"א, וממילא בע"כ צ"ל דהם באים כאחד עם הזנב דנחש בריח דא"א, שהזנב מתפשט לתקנא ארחא דז"א.

⁸⁹ דהיינו לנוק'. ועי' ב"ע לא ע"א.

⁹⁰ [תרגום: ומזו הגולגולת יצא צד א' לבן לגולגולת דז"א לתקן את ראשו, ומזה יצא לשאר הגולגולת למטה, שכן אין להם חשבון].